

חבל נחלתו

התרומות) שאין לקבל את חידושו של המהרש"ם, אולם דעתו נוטה לפרש ברמב"ם כשיטת הב"ח, וכן הגרשז"א במעדני ארץ (תרומות פ"א הכ"ב אות א) מצדד כשיטת המהרש"ם והב"ח.

הגר"ש ישראלי (בס' התורה והארץ ח"ב עמ' 140-131) חולק ומוכיח מהירושלמי שלא כחזו"א ויש מקום לדברי הראי"ה (לא הזכיר את המהרש"ם). אולם אף הוא סובר שצריך להפריש לפחות מדרבנן עפ"י שיטת הראב"ד שלא תהא חו"ל שונה משנער. את עיקרי הדברים מביא בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' פד) שדן בתפוזים המגיעים מא"י לאנגליה ומסיק להפריש מהם תרו"מ בלא ברכה.

מסקנה

נראה שהולכים לחומרא להפריש תרו"מ מדרבנן אף בפירות המיוצאים לחו"ל, וכיון שהיא מחלוקת הפוסקים נראה שעל פרי המיוצא לחו"ל יש להפריש ללא ברכה.

והמל"מ, ומהא דפי"ג ה"ד ל"ק כמוש"כ לעיל סי' ה' סק"ג, והמל"מ עצמו ציין לדברי הר"מ אלו, ויש בודים שהמרח ע"מ להוציא לחו"ל פטור, ויתחייב לפ"ז שהמגלגל להוציא לחו"ל פטור והגלגול בחו"ל ע"מ להכניס לארץ חייב וכ"ז תורה חדשה, ופטור חו"ל שאמרו חכמים היינו משום דמענשה החיוב הנעשה בחו"ל אינה מחייבת לא מירוח ולא גלגול ולא משום שאוכלין בחו"ל אבל לקוח הפטור משום דבעינן ואכלת ואין לנו אלא מה שנאמר בגמ' ופוסקים. אח"כ ראיתי שהדבר מפורש בירו' מעשרות פ"ה ה"א דהנוקף לפת וצנונות לנטען בחו"ל חייב לעשר והלא טעם האיסור תנן במתנ' פ"ה מ"ב שזהו גרן והר"ל כוורע אחר מירוח, ואם איתא דהמרח להוציא לחו"ל פטור למה חייב לעשר".

יב. הגרא"ז מלצר וחתנו הגר"א קוטלר דנים אף הם בשאלה שלפנינו. דעת הגר"א קוטלר (נדפסה בס' הזכרון לבנו הגר"ש קוטלר) כדעת החזו"א שמקום המירוח קובע. דעתו של הגרא"ז מלצר (כרם ציון אוצר

סימן מד

זריעת גרעיני שביעית

אשר אינו אסור בספיחין?

תשובה

א. השאלה העיקרית העומדת לבירור היא כאשר הפרי נאכל בקדושת שביעית,

שאלה

גרעין שנשאר מפרי הקדוש בקדושת שביעית (כגון אפרסק או אתרוג) האם מותר לזרוע אותו אחר השביעית? כמו"כ מה דין זרעי ירק הקדוש בק"ש (כגון זלעת)

"קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגלעינין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית".

השאלה היא באלו גלעינין (=גרעינים) מדובר. הריבמ"ץ פרש: "קליפי אגוזים והגלעינים. פי' מן האגוז: הקליפין, ומשאר פירות, כגון תמרים וזיתין: הגרעינין, יש להן שביעית, שיש מקום שמוציאין מגרעיני זתים שמן, ועוד אוכלין אותן בני אדם, ומוכרין אותן להסקה⁴, וזהו פי' לדמיהן שביעית".

היינו, ההתייחסות ההלכתית היא לגרעינים בפני עצמם, בלי קשר לפרי בו הם גדלו. ורק אם מנהג בני אדם להשתמש בהם, הם קדושים בקדושת שביעית. ולפי"ז גרעין של אפרסק או אתרוג אינו קדוש בקדושת שביעית. וכן פרשו הר"ש, הרא"ש, הרש"ס, והרע"ב.

ג. אבל הרמב"ם פרש את המשנה כך: "קליפי רמון, הקליפות של רמונים. והנץ שלו, ר"ל פטמתו. והגלעינין, גרעיני כל מה שיש לו

האם הגרעינים קדושים בקדושת שביעית וממילא יהיו חייבים בביעור, ושאר חיובי קדושת שביעית עליהם, או שכיון שהגרעינים גופם אינם נאכלים¹ – הם אינם קדושים בקדושת שביעית.

נראה שאם הגרעינים או הזרעים קדושים בקדושת שביעית הם אסורים בזריעה שכן "פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתיה ולסיכה ולהדלקת הנר ולצביעה..." (רמב"ם הל' שמו"י פ"ה ה"א). וא"כ לזריעה הם נאסרו. ואף לאחר הביעור אפילו לסוברים שהוא הפקר הם עדיין בקדו"ש ואסורים בזריעה.

בצמחים חד-שנתיים השאלה קיימת רק לסוברים שישנם צמחים הקדושים בקדושת שביעית ואינם אסורים כספיחים². לפי השיטות שכל הקדוש בק"ש יש עליו איסור ספיחין ממילא אסור ליהנות מזרעי הירקות³.

ב. המשנה בשביעית (פ"ז מ"ג) אומרת:

1. דוגמא לגרעין הנאכל הוא השקד שהוא גרעין הפרי, אולם ברוב הפירות הגרעין אינו נאכל ואף אינו משמש לצרכים אחרים.
2. עי' שבת הארץ פ"ד ה"ג בשיטות השונות בהתאמה בין ק"ש בירקות וקטניות לאיסור ספיחין.
3. לפי הגדרת הרמב"ם בהלכות כלאים (פ"א ה"ח): "והשני מהן הוא הנקרא קטנית, והן כל זרעים הנאכל לאדם חוץ מן התבואה, כגון הפול והאפונים והעדשים והדוחן והאורז והשומשמן והפרגין והספיר וכיוצא בהן, והשלישי מהן הוא הנקרא זרעוני גינה, והן שאר זרעונין שאינן ראויין למאכל אדם, והפרי של אותו הזרע מאכל אדם, כגון זרע הבצלים והשומין וזרע החציר והקצח וזרע לפת וכיוצא בהן..." לפי דבריו עולה שבקטנית – שהזרע נאכל – ודאי שהוא קדוש בקדושת שביעית, והשאלה היא בירקות כגון דלעת ואבטיח שהזרע ראוי לזריעה לאחר אכילת הפרי. אולם במלפפון הזרע נאכל בתוכו, ובירקות שאוכלים את השורש (גזר, תפוחי אדמה, בטטה) – הזרע אינו ראוי לזריעה אלא לאחר סיום מחזור הגידול.
4. נראה שאם ראוי להיסק אבל בפועל למנהג העולם אינו משמש להיסק – אינו קדוש בקדושת שביעית. וכ"נ מדברי החזו"א (יג, יא): "ונראה דאף דבר שהיה קדוש בשביעית מדין מאכל אדם ומאכל בהמה ונפסל ואינו ראוי עכשו אלא להסקה פקע ממנו קדושת שביעית וכדאמר בתבן וקש שנתנו לתוך הטיט או לתוך הכר..."

חבל נחלתו

גרעינין. ולכאורה דעתו היא שכל גרעיני הפירות הנאכלים קדושים בקדושת שביעית.

בהלכותיו הזכיר הרמב"ם פעמיים, דין גרעיני פירות שביעית. בפרק ה מהלכות שמיטה ויובל (הל' כא) פסק: "הקליפין והגרעינין שמותרין בתרומה לזרים אין קדושת שביעית חלה עליהם והרי הן כעצים אא"כ ראויין לצביעה...".

ובפרק ז (הל' טו) פסק: "קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינין יש להם שביעית ולדמיהם שביעית אבל אין להם ביעור ולא לדמיהם".

נראה איפוא שבהלכותיו חזר לפרש כשיטת הריב"ם שגרעינים קדושים במידה ומשתמשים בהם לצביעה. (הרמב"ם לא הזכיר הסקה בניגוד לריב"ם וסיעתו ונראה שלשיטתו הראוי להסקה בלבד אין בו ק"ש, ולענייננו, אין במחלוקת זו נ"מ לגבי שאלתנו).

ד. וכך כתב הרדב"ז (הל' שמו"י פ"ז הט"ו): "קליפי רמון והנץ שלו וכו'. שם במשנה והטעם שהם ראויים לצביעה והם מתקיימין בארץ וקליפי אגוזים היינו הקליפה החיצונה שראויה לצביעה אבל הקליפה הפנימית הקשה הרי הוא כעצים". ואף שלא דיבר בגרעינים ישירות אפשר להקיש מכאן לגרעינים. וכן בפ"ה הכ"א פרש: "הקליפין והגרעינין וכו'. כבר ביאר זה בהלכות תרומות והדברים ק"ו אם תרומה שהיא במיתה לזרים הותרו הקליפות והגרעינים כ"ש לענין שביעית שאין בו מיתה". וכן כתב בערוה"ש (הל' שמו"י סימן כד ס"ב). ועי' שו"ת מנחת שלמה (תניינא ב - ג) סי' קיט אות טו) הקובע שבגרעיני כותנה כיון שעומדים להפיק מהם שמן קדושים הם והשמן המופק מהם בקדושת שביעית.

ולפי"ד גרעיני דלעת ואבטיח קדושים בקדושת שביעית כיון שאוכלים אותם וממילא יאסרו בזריעה.

ה. אולם הכסף משנה (פ"ז שם) נתן טעם אחר וז"ל: "...גרעינים לא אאגוזים קאי דאגוזים אין להם גרעינים אלא גרעיני שאר פירות קאמר וראויים להסקה ויש להם שביעית כיון שניקר הפרי ראוי למאכל אדם חלה קדושת שביעית עליהן אבל אין להם ביעור כיון שאינם עיקר הפרי".

לפי דברי הכס"מ כל גרעיני הפירות קדושים בקדושת שביעית ומוסיף שאף ראויים להיסק (ונראה שזהו טעם נוסף ולא עיקרי). וקשה על דבריו מדברי הרמב"ם בפ"ה שגרעינים שאינם ראויים לצביעה אין קדושת שביעית חלה עליהם.

ו. ביחס לגרעיני תרומה כתב הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"א): "גרעיני אתרוג מותרים, גרעיני זיתים ותמרים וחרובין אע"פ שלא כנסן הכהן הרי אלו אסורין לזרים, ושאר הגרעינין בזמן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אותן אסורין לזר ואם השליכן מותרות".

ובאר הרדב"ז:

"גרעיני אתרוג. מרים הם ואינם ראויים למאכל אדם ואינם אלא לזריעה או לתרופה.

"גרעיני זיתים ותמרים וכו'. שם במשנה (תרומות יא, ה) גרעיני תרומה בזמן שהוא מכנסן אסורות ואם השליכן מותרות ואמרינן עלה בירושלמי בגלעיני אגסין וקרטטומלין היא מתני' א"ר אלעזר ואפילו תימא מגלעיני הרוטב במחוסרות למצמצן. וז"ל רבינו בפירוש משנה זו ואלו הגרעינין שאמר שהן אסורים עד שישליכם הכהן הוא על שני דרכים הא' שתהיה הגרעינה ראויה לאכילה

קדושת שביעית. ונראה על-כן שיהיה מותר לזרעם. ואף שהפרי עצמו חייב בביעור, הגרעין היוצא ממנו אין בו קדושה ומותר לזרעו.

ז. שיטת הכס"מ (אפשר שמתבססת על הרמב"ם בפה"מ) תמוהה. אף החזו"א (שביעית סי' יג אות יא) תמה על הכס"מ: "פ"ז מ"ג קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגלעינין, בר"ש מבואר דאין הקליפין והגלעינין קדשי אלא א"כ עומדין למוץ או שעומדין למאכל בהמה או לצביעה, וכ"ה בהדיא בר"מ פ"ה הכ"א דקליפין וגרעינין שמתירין בתרומה לזרים אין קדושת שביעית חלה עליהן אלא א"כ ראוי לצביעה, ונראה דה"ה בראיין למאכל בהמה, אלא שאותן הקשין שאינן ראויין למוצצן אפשר שאינן עומדין לבהמה, וגרעיני זיתים תמרים וחרובין כ' הר"מ פי"א מה"ת הי"א דאסורין אף בלא כנסן וא"כ נראה דיש בהן דין מאכל אדם, ושאר גרעינין דבעו כינוס למיסרן לזר צ"ע לענין שביעית, והר"מ פ"ז הט"ו העתיק משנתנו וסמך על מש"כ פ"ה הכ"א, והכ"מ ז"ל כתב דגם קליפין וגרעינין שאינן ראויין רק להסקה נמי קדשי בקדושת שביעית משום שהן טפל לפירי ותמוה מאד".

ח. בשבת הארץ (על הרמב"ם בפ"ז) הביא הראי"ה קוק זצ"ל את שיטת הר"ש שהובאה לעיל שגרעינים הראויים להסקה או לצביעה קדושים בקדושת שביעית. ובשבת הארץ השלם הביאו את דעת הר"ח ברלין שגרעינים הזקוקים לשבירה לשם

כגון גרעיני החבושין והפרישין או שתהיה הגרעינה שישאר בה לחלוחית שתהיה ראויה למציצה כגון גרעינת התמרה כשהיא לחה אבל הגרעינים האחרים מותרים [לכתחילה לזרים באכילה] כגון גרעיני החרובין אע"פ שלא השליכן הכהן עכ"ל. והשתא קשיא תמרים אתמרים וחרובין אחרובין וכ"ת דהכא איירי בגרעיני תמרה לחין היה לו לכלול גרעיני תמרים בכלל שאר הגרעינים דבומן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אותם אסורים לזרים. ותו קשה דגרעיני חרובין אינם ראויים לאכילה כלל ולא למציצה לא לחין ולא יבשין. ואם גירסת הספרים שלנו היא גירסת רבינו לא ידעתי לתרץ דבריו. ונ"ל שנפל טעות בספרים וכן צריך לתקן גרעיני זיתים ותמרים והחרובין⁵ ואע"פ שכנסן הכהן הרי אלו מותרים לזרים ואיירי בגרעיני זיתים ותמרים יבשים ואע"פ שכנסם הכהן בטלה דעתו שאין בהם מאכל אדם".

וע"ע שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קד), שנשאר בצ"ע על ההשוואה בין שביעית לתרומה שבשביעית קדושים הפירות אם מיועדים לאכילת בהמה וצביעה, אבל בתרומה רק אכילתו לאדם מקדשתו ולא אכילת בהמה וצביעה. ועי' שבת הארץ השלם (פ"ה הכ"א) בבירור הסתייגויות האחרונים מהשוואת הרמב"ם בין תרומה לשביעית.

מתבאר, כי בגרעיני פירות שאינם משמשים לצביעה (=בשביעית) והסקה אין

5. וכן אמנם פרש הרמב"ם עה"מ (תרומות פי"א מ"ה): "וגרעינין אלו שאמר שאינן מותרות לזרים עד שישליכם הכהן, הוא על שני פנים. או שהן גרעינין הראויות לאכילה כגון גרעיני הפרישין והקרוסטמלין, או גרעינין שנשאר בהן לחלוחית הראויה למצצה כגון גרעיני התמרים הלחים. אבל שאר גרעינים כגון גרעיני החרוב מותר לזרים לאכלן ואפילו לא השליכן הכהן".

חבל נחלתו

אכילת בהמה אין בהם קדו"ש. וכן הובא בשבת הארץ בפ"ה.

הקדושים בקדושת שביעית וחייבים בביעור – גרעיניהם אינם קדושים בקדו"ש, וממילא לאחר אכילת הפרי ושירור גרעיניו מותר לזורעם, אולם אם הגרעינים נאכלים הרי הם קדושים בקדושת שביעית ואסורים בזריעה.

מסקנה

נראה איפוא שסתם פירות וירקות

סימן מה

חיוב הפקר בפירות אוצר בית דין

והר"ש (שביעית פ"ט) כתבו שהוא הפקר ולא שריפה¹.

במשנה שביעית (פ"ט מ"ח) נאמר: "מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שנת הביעור מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור".

ופרש הרע"ב:

"מחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד – מאנשי ביתו, ואח"כ מחלק לשכניו ולקרוביו ומיודעיו, ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל מי שצריך ליטול יטול".

והלכה כר' יוסי שאף עשירים אוכלים אחר הביעור.

בימינו הן מחמת שביעית מדרבנן והן מכיון שרבים הפוסקים הסוברים שביעור הוא הפקר – בשעת הביעור אנו מפקירים את הפירות ולא שורפים. השאלה היא איך משתלב אוצר בית דין בתוך סדר לקיטת

שאלה

אדם שקנה פירות מאוצר בית דין, בימינו, כאשר פירות שביעית משווקים דרך אוצר בית דין ומחירם נקבע לפי הוצאות המגדל והוצאות ההובלה והאריזה, האם מחוייב בהגיע זמן הביעור להפקיר את הפירות, ואח"כ לזכות בהם?

תשובה

א. חיוב ביעור נלמד מפסוק בספר ויקרא (כה, ז) מהפסוק: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל". ולמדו בפסחים (נב ע"ב, וכן בתענית ו ע"ב, נדה נא ע"ב, ובירושלמי שביעית פ"ט ה"ב וספרא בהר א, א): "כל זמן שחיה אוכלת מן השדה – האכל לבהמה שבבית. כלה לחיה אשר בשדה – כלה לבהמתך מן הבית".

במהות הביעור נחלקו הראשונים: הרמב"ם (הל' שמיט'י פ"ז ה"ג) פסק שהוא שריפה ואילו הראב"ד (על אתר) פסק שהוא מורכב בהתחלה מהפקר ולבסוף משריפה. והרמב"ן (ויקרא כה, ז; דבריו יובאו להלן)

1. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: ורש"י כתב להניחו למרמס לבהמות.